

Antea Group Archeologie 2015/69

Bureauonderzoek aan de Pastoor Heerkensdreef
te Valkenswaard.

projectnr. 403117
revisie 00
12 juni 2015

auteur(s)

M. Arkema

Opdrachtgever

Gemeente Valkenswaard
Postbus 10100
5550 GA Valkenswaard

datum vrijgave

beschrijving revisie 00

concept

goedkeuring

G. Sophie

vrijgave

R. van Trigt

Colofon

Titel: Antea Group Archeologie 2015/69.
Bureauonderzoek Zwembad De Wedert aan de Pastoor Heerkensdreef te Valkenswaard.
Auteur(s): M. Arkema,

ISSN: 1570-6273

© Antea Nederland B.V.
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Disclaimer

Antea Group aanvaardt op generlei wijze aansprakelijkheid voor schade welke voortvloeit uit beslissingen genomen op basis van de resultaten van archeologisch (voor)onderzoek.

	Inhoud	Blz.
	Administratieve gegevens	4
	Samenvatting.....	5
1	Inleiding	6
2	Beschrijving onderzoekslocatie	7
2.1	Begrenzing onderzoeks- en plangebied	7
2.2	Huidig en toekomstig gebruik	7
2.3	Archeologisch beleid	7
2.4	Landschappelijke situatie	8
2.5	Historische situatie en mogelijke verstoringen	8
3	Bekende waarden.....	11
3.1	Archeologische waarden	11
3.2	Ondergrondse bouwhistorische waarden	12
4	Archeologische verwachting	13
4.1	Bestaande verwachtingskaarten	13
4.2	Gespecificeerde archeologische verwachting	13
5	Conclusies en advies.....	15
5.1	Conclusies	15
5.2	(Selectie)advies.....	15
	Literatuur en geraadpleegde bronnen	16
	Bijlagen	
1	Archeologische perioden	
2	AMZ-cyclus	
	Kaarten	
403117-ARCHIS	IKAW, AMK-terreinen, Waarnemingen en Onderzoeken uit ARCHIS	

Administratieve gegevens

AG Projectnummer 403117
OM-nummer 2682212100
Provincie Noord-Brabant
Gemeente Valkenswaard
Plaats Valkenswaard
Toponiem Zwembad de Wedert, Sporthal Pastoor Heerkensdreef

Kaartblad
Coördinaten 159645/375160
Kadaster deel VKW00 sectie A 3340

Opdrachtgever Gemeente Valkenswaard
Uitvoerder Antea Group
Datum uitvoering juni 2015
Projectteam G. Sophie (senior KNA-archeoloog, vrijgave KNA 3.3)
M. Arkema

Bevoegd gezag Gemeente Valkenswaard

Beheer documentatie Antea Group
Vondstdepot

Afbeelding 1. Locatie plangebied Pastoor Heerkensdreef te Valkenswaard (rood kader)
(Topografische Kaart 1:25.000 (niet op schaal), © Topografische Dienst Kadaster, Emmen)

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Valkenswaard heeft Antea Group in mei en juni 2015 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Dit in het kader van een bestemmingsplanwijziging van het terrein ter hoogte van de Pastoor Heerkensdreef 29 in Valkenswaard.

In het vigerende bestemmingsplan bestaat geen mogelijkheid om de bouw van een sporthal te realiseren. Hiervoor dient het bestemmingsplan te worden gewijzigd. In het kader van deze wijziging worden diverse deelonderzoeken uitgevoerd, waaronder archeologie. In eerste instantie is een bureauonderzoek voor het gehele bestemmingsplangebied uitgevoerd. Op basis van dit bureauonderzoek kan worden bepaald of vervolgonderzoek noodzakelijk is op de plaatsen waar daadwerkelijk gebouwd gaat worden.

Het plangebied kent zones met een hoge, middelhoge en lage verwachting. Voor de zones met een hoge en middelhoge verwachting (categorie 4 en 5) geldt een gemeentelijke onderzoeksplicht bij bodemingrepen groter dan 500 of 2500 m² en dieper dan 0,3 m onder maaiveld.

Op basis van het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied een verwachting kent op het aantreffen van archeologische resten vanaf met name de bronstijd, hoewel oudere resten niet uitgesloten kunnen worden. Aangezien direct ten westen van het plangebied een urnenveld ligt, zijn resten uit deze periode aannemelijk. Echter, het plangebied is vanaf de twintigste eeuw ontgonnen voor bosbouw en akkerbouw en vervolgens ingericht als recreatieterrein (onder andere zwembaden). Tevens maakt het deel uit van een gebied waar zandafgravingen hebben plaatsgevonden. Hierdoor is de kans groot op verstoringen in het oorspronkelijke bodemprofiel. Het is op basis van het bureauonderzoek moeilijk in te schatten hoe groot de bodemverstoringen in het plangebied zijn. Ter plekke van de zwembaden wordt in ieder geval geen intact bodemprofiel meer verwacht.

Geadviseerd wordt om in eerste instantie een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen verkennende fase uit te voeren. Op deze wijze kan de bodemopbouw binnen het gebied in kaart worden gebracht. Daarnaast wordt inzichtelijk in hoeverre de aanleg van het recreatieterrein, eventuele zandafgravingen en de ontginning de bodemopbouw heeft verstoord.

Voor het inventariserend veldonderzoek zijn twee mogelijkheden. Het booronderzoek kan op die plaatsen worden uitgevoerd waar daadwerkelijk bodemingrepen gaan plaatsvinden (te weten de sporthal in het zuidelijk deel van het plangebied). De dubbelbestemming archeologie blijft dan voor de delen die niet onderzocht zijn gehandhaafd. Er kan ook gekozen worden om het gehele plangebied te onderzoeken. Het voordeel is dat wanneer er geen archeologische verwachting meer is, door bijvoorbeeld grootschalige bodemverstoringen, de dubbelbestemming in het gewijzigde bestemmingsplan niet meer opgenomen te worden.

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Valkenswaard heeft Antea Group in mei en juni 2015 een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek heeft bestaan uit een bureauonderzoek. Dit in het kader van een bestemmingsplanwijziging van het terrein ter hoogte van de Pastoor Heerkensdreef 29 in Valkenswaard.

In het vigerende bestemmingsplan bestaat geen mogelijkheid om de bouw van een sporthal te realiseren. Hiervoor dient het bestemmingsplan te worden gewijzigd. In het kader van deze wijziging worden diverse deelonderzoeken uitgevoerd, waaronder archeologie. In eerste instantie is een bureauonderzoek voor het gehele bestemmingsplangebied uitgevoerd. Op basis van dit bureauonderzoek kan worden bepaald of vervolgonderzoek noodzakelijk is op de plaatsen waar daadwerkelijk gebouwd gaat worden.

Het plangebied kent zones met een hoge, middelhoge en lage verwachting. De toekomstige sporthal wordt gebouwd in een zone met een hoge en middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten (respectievelijk aangeduid als categorie 4 en 5). Hiervoor geldt een gemeentelijke onderzoeksplicht bij bodemingrepen groter dan 500 of 2500 m² en dieper dan 0,3 m onder maaiveld. Normaal gesproken geldt het zwaarste regime binnen het plangebied als uitgangspunt voor het archeologisch onderzoek.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3.

2 Beschrijving onderzoekslocatie

2.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied

Het is van belang een onderscheid te maken tussen onderzoeksgebied enerzijds en plangebied anderzijds. Met het plangebied wordt het gebied bedoeld waarop de in de inleiding genoemde plannen betrekking hebben. Binnen dit gebied kunnen eventueel aanwezige archeologische resten worden verstoord. Het onderzoeksgebied omvat het gebied waarover informatie verzameld is om een goed beeld te krijgen van de archeologische waarden die van belang kunnen zijn. Dit gebied is veelal groter dan het plangebied en verschilt naar gelang het te onderzoeken aspect. In dit geval wordt een zone van circa 500 m rondom het plangebied voldoende geacht om het gespecificeerd verwachtingsmodel op te kunnen stellen.

Het plangebied zelf ligt ten noorden van de bebouwde kom van Valkenswaard aan de Pastoor Heerkensdreef. De exacte oppervlakte van de toekomstige sporthal is nog niet bekend.

2.2 Huidig en toekomstig gebruik

Huidig gebruik plangebied

Op dit moment is het plangebied in gebruik als buitenzwembad met daaromheen grasvelden en bosschages, is er een parkeerplaats aanwezig en staan er gebouwen. De toekomstige sporthal wordt voorzien in het deel dat nu grotendeels in gebruik is als parkeerterrein in de openbare ruimte.

Consequenties toekomstig gebruik

Voor het plangebied wordt het bestemmingsplan gewijzigd en wordt de mogelijkheid opgenomen om de nieuwe sporthal te realiseren (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Tijdens de bouw van de sporthal worden bodemverstorende werkzaamheden uitgevoerd. Deze werkzaamheden kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden in de bodem verstoren.

Afbeelding 2: Toekomstige locatie sporthal binnen het bestemmingplangebied (bron: opdrachtgever)

2.3 Archeologisch beleid

In de Wet op de Archeologische Monumentenzorg is de verantwoordelijkheid voor archeologie(beleid) grotendeels bij de gemeentelijke overheid neergelegd. Gemeenten dienen archeologie te borgen in hun ruimtelijk beleid, bijvoorbeeld door dubbelbestemmingen voor archeologie op te nemen in bestemmingsplannen. Om dat te kunnen doen hebben veel gemeenten een archeologische beleidskaart gemaakt. Op basis van deze kaart kan archeologie in bestemmingsplannen worden verwerkt. Ook de gemeente Valkenswaard heeft een eigen beleid opgesteld om het archeologisch bodemarchief te beschermen.¹ Het gehele plangebied valt in het vigerende bestemmingsplan in de beleidscategorie 4, 5 en 6 (hoge, middelhoge en lage archeologische verwachting). Voor de categorieën 4 en 5 geldt een onderzoeksplicht bij een bodemverstoring met een oppervlakte van meer dan 500 m² en 2500 m² en een diepte van meer dan 0,3 m onder maaiveld. Voor de lage verwachtingszone geldt voor een wijziging van het bestemmingsplan dat, wanneer het plangebied groter is dan 25.000 m², door middel van een quickscan of een bureauonderzoek onderzocht moet worden wat de risico's voor het bodemarchief kunnen zijn.

2.4 Landschappelijke situatie

Geologie

Het plangebied ligt in het Zuid-Nederlandse dekzandgebied, waar pleistocene afzettingen vrijwel overal aan of dicht onder de oppervlakte voorkomen. Deze afzettingen zijn gevormd in de laatste circa drie miljoen jaar. De bovenzijde van de pleistocene afzettingen bestaat uit het zogenaamde jonge dekzand. Dit dekzand is afgezet aan het eind van de laatste ijstijd, het Weichselien.² De dikte van de dekzanden is zeer wisselend. Onder het dekzand komen vooral fluvioglaciale afzettingen voor met een grovere textuur van vooral zand en grind. Deze afzettingen zijn van vlechtende pleistocene rivieren. Gedurende het Holoceen (de huidige warme periode die circa tienduizend jaar geleden aanving) zijn op het dekzand plaatselijk beekdalafzettingen gevormd, die bestaan uit lagen klei en veen. Onder invloed van menselijke bewoning en landbouw zijn plaatselijk heidevelden, zandverstuivingen en esdekken ontstaan. Het plangebied zelf ligt op een lage dekzandrug met in het noorden zandverstuivingen.

Geomorfologie en AHN

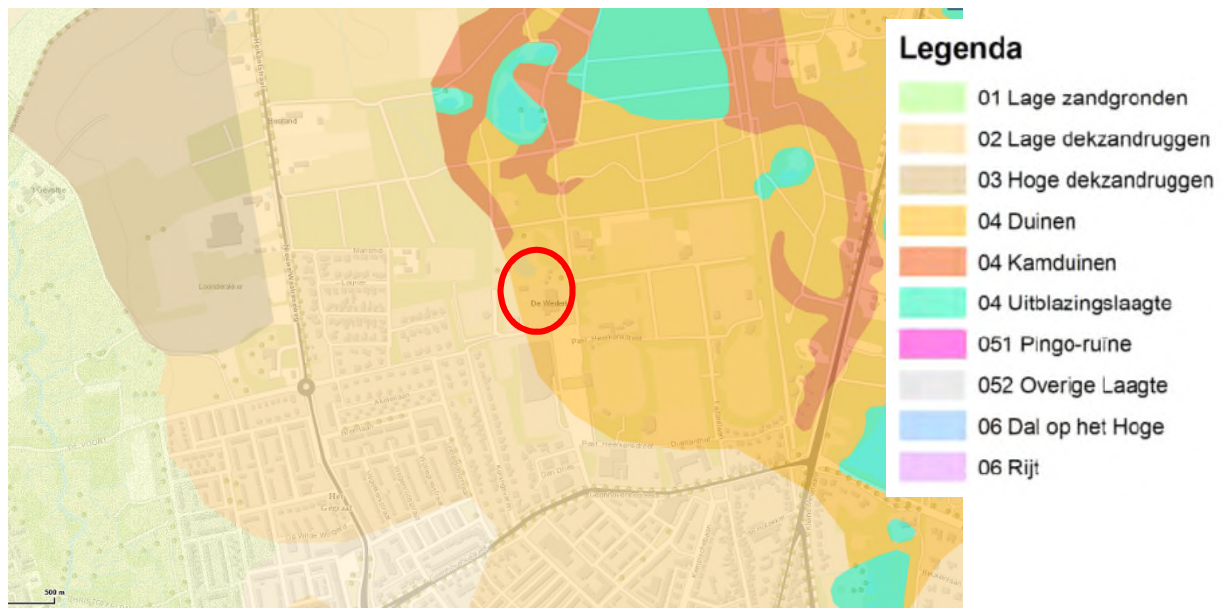
Op de geomorfologische kaart in Archis is alleen het noordelijk deel van het plangebied gekarteerd. Er komen dekzandwelvingen voor. Direct ten oosten van het plangebied is een afgegraven zone aanwezig. Ten noorden is een aantal vennetjes aanwezig, op de geomorfologische kaart gekarteerd als laagtes zonder randwal (3N4).

Op de kaart van het fysisch landschap liggen binnen het plangebied duinen met kamduinen op een lage dekzandrug. Ten noorden liggen diverse uitblazingslaagtes.³ De eventuele hoogteverschillen zijn op het AHN niet duidelijk te zien vanwege de aanwezigheid van bomen. Op de erfgoedkaart van de Kempen en A2 gemeenten ligt het plangebied op de Geenhovense heide.

¹ Beleidsplan Archeologische Monumentenzorg, gemeente Valkenswaard

² Berendsen 2004

³ www.atlas.odzob.nl

Afbeelding 3: Fysisch landschap met plangebied Pastoor Heerkensdreef Valkenswaard binnen rode cirkel (bron: www.atlas.odzob.nl).

Bodem en grondwater

Op de bodemkaart komt in het plangebied een haarpodzolbodem bestaande uit leemarm en zwak lemig fijn zand (code Hd21). Het zijn bodems die zich op de beter ontwaterde delen van het dekzandgebied hebben ontwikkeld. De grondwatertrap in het plangebied is VII. Dit houdt in dat de gemiddeld hoogste grondwaterstand (GHG) meer dan 0,8 m -mv is en de gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG) meer dan 1,2 m -mv.⁴

2.5 Historische situatie en mogelijke verstoringen

Historische situatie

Valkenswaard bestond waarschijnlijk al in de middeleeuwen als onderdeel van Waalre. Ter plaatse van de huidige woonkern van Valkenswaard lagen diverse kleine ontginningen zoals Geenhoven, Cromstraet, Zeelberg en Venbergen. In de dertiende eeuw gingen de dorpen Waalre en Valkenswaard als Waderle en Wedert samen voort. Pas in 1794, onder invloed van de Franse revolutie, scheidde Valkenswaard zich af en werd het een bestuurlijke eenheid. De naam Wedert wordt verklaard als een samenvoeging van wede (kreupelhout, struikgewas) en aard (gemene weide, gemeente, vroente). Rond 1600 had Valkenswaard een regelmatige, bloeiende varkensmarkt en verkreeg naar aanleiding daarvan de naam Verkenswedert. Toen in de daaropvolgende eeuwen Valkenswaard beroemd werd door de valkenvangers, werd het woord verkens vervangen door valkens en kreeg Valkenswaard zijn huidige naam.⁵

Het plangebied ligt ten noorden van de kern van Valkenswaard en bestond lange tijd uit heidegebied dat is bebost (dennenbos) en deels in gebruik is genomen als akker/ weiland. Vanaf de jaren 70 van de vorige eeuw wordt het plangebied in gebruik genomen als recreatiegebied, het zwembad wordt in 1970 aangelegd.⁶

⁴ www.maps.bodemdata.nl, STIBOKA 1972

⁵ www.valkenswaard.nl, Van Berkel en Samplonius, 2006.

⁶ www.watwaswaar.nl

Afbeelding 4: Historische kaart uit 1953 met locatie van het plangebied Pastoor Heerkensdreef 29 (in rood) te Valkenswaard.

Mogelijke verstoringen

Ter plaatse van de zwembaden (binnen en buiten) hebben diepe graafwerkzaamheden plaats gevonden, hier worden geen intacte archeologische resten meer verwacht. Voor het overige deel van het plangebied is het niet bekend in hoeverre de ingebruikname van het gebied als recreatieterrein de bodem verstoord is. Veelal is de bodem door gebruik als bouwland tot 0,3 m onder maaiveld geploegd. Voor bosbouw wordt de bodem bijna niet geploegd. Uit de erfgoedkaart van de gemeente blijkt dat het plangebied onderdeel uitmaakt van een leemput van de steenbakkerij van Geenoven.⁷ Wellicht dat de naam Het Gegraaf hier mee te maken heeft. In hoeverre in het plangebied afgravingen hebben plaatsgevonden is niet bekend.

⁷ www.atlas.odzob.nl/erfgoed
10 van 16

3 Bekende waarden

3.1 Archeologische waarden

Gegevens uit ARCHIS: AMK-terreinen

Direct ten westen van het plangebied ligt een AMK-terrein met zeer hoge archeologische waarde (monumentnummer 1492, zie Tabel 1). Het betreft een urnenveld dat in de late bronstijd / vroege ijzertijd gedateerd wordt. Tijdens archeologisch onderzoek zijn kringgreppels, langbedden en urnen aangetroffen. Er is veel van het urnenveld verloren gegaan door onder andere plundering van grafdelvers en zandwinning. Mogelijk dat het urnenveld zich in noordelijke richting voort zet.⁸

AMK-terreinen				
AMK-nr	Waarde	Complex	Van	Tot
1492	zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Urnenveld	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	IJzertijd vroeg: 800 - 500 vC

Tabel 1. AMK-terreinen binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS).

Gegevens uit ARCHIS: archeologische waarnemingen

Rondom het plangebied zijn enkele waarnemingen bekend, waaronder het urnenveld (14704, 53486 zie ook bij AMK-terreinen). In de omgeving zijn voornamelijk vindplaatsen bekend daterend vanaf de bronstijd. Alleen bij waarneming 419668 zijn vuursteenafslagen en een fragment van een vuurstenen kling aangetroffen. Hier zijn ook een huisplattegrond en aardewerk uit de ijzertijd aangetroffen en eveneens aardewerk daterend uit de middeleeuwen en nieuwe tijd. Een vindplaats daterend uit de Romeinse tijd betreft een gracht en gedraaid aardewerk (waarneming 31070). Waarneming 416908 betreft aardewerk die kunnen duiden op een vindplaats uit de ijzertijd als wel een uit de middeleeuwen.

Waarnemingen			
Waarnr	Complex	Begin	Eind
14704	Urnenveld	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	IJzertijd vroeg: 800 - 500 vC
31070	Onbekend	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC
49183	Onbekend	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	IJzertijd vroeg: 800 - 500 vC
53486	Urnenveld	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC
416908	Nederzetting, onbepaald	Middeleeuwen laat A: 1050 - 1250 nC	Nieuwe tijd C: 1850 - heden
419668	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC
419668	Onbekend	Mesolithicum: 8800 - 4900 vC	Nieuwe tijd C: 1850 - heden

Tabel 2. Archeologische waarnemingen binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS)

Gegevens uit ARCHIS: eerdere onderzoeken

Er zijn diverse archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied uitgevoerd. Ten zuidwesten is aan de Nieuwe Waalreseweg een booronderzoek uitgevoerd (om 56913 en 56914) waarbij nog een deel van het oorspronkelijk bodemprofiel is aangetroffen. Hier is een vervolgonderzoek geadviseerd. Eveneens aan de Nieuw Waalreseweg blijkt uit booronderzoek dat oorspronkelijk een veldpodzol aanwezig is geweest (onderzoeksmelding 35932). De bodem was echter grotendeels verstoord. Ter hoogte van de Loonderakker is booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmelding 10642). Hierbij is een esdek aangetroffen, maar omdat het plangebied laaggelegen is en er geen archeologische indicatoren zijn aangetroffen is geen vervolgonderzoek aanbevolen.

⁸ Brunsting en Verwers, 1975.

Aan de Weegbree is een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij resten uit verschillende perioden zijn aangetroffen (onderzoeksmeldingen 24541 en 36246). Het betreffen een vuursteenvindplaats uit het mesolithicum (vindplaats 1), een vindplaats met nederzettingssporen uit de ijzertijd (vindplaats 2) en twee vindplaatsen uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd (vindplaats 3 en 4). Vindplaats 1 bestaat uit een verstoord vindplaats uit het (vroeg) Mesolithicum. Vindplaats 2 bestaat uit nederzettingssporen uit de ijzertijd waarbinnen drie sporenclusters aanwezig waren waarin ten minste twee structuren werden herkend. Vindplaats 3 is ontstaan bij de landinrichting en vindplaats 4 is ontstaan door grondstofwinning (turfwinningskuilen in het natte beekdal van de Dommel).

De onderzoeksmeldingen 44290 en 44293 en 44299 betreffen bureauonderzoeken waaruit bleek dat de diverse deelgebieden grotendeels vergraven zijn.

Aan de Wollegrastraat is een booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmelding 34286). Het noordelijk deel van dit plangebied is vanaf de negentiende eeuw bebost, het overige deel is voor landbouw en woningbouw in gebruik genomen. Ondanks dat de bodem voor bosaanleg weinig geploegd wordt, was het bodemprofiel geheel verstoord.

Ten zuidoosten van het plangebied aan de Geenhovensedreef is onderzoek uitgevoerd waarbij de bodem grotendeels verstoord bleek. In enkele boringen is nog een podzolprofiel aangetroffen. Hier is vervolgonderzoek geadviseerd.⁹

Archeologische onderzoeken			
OM-nr	Uitvoerder	Type onderzoek	Jaar uitvoering
10642	RAAP Archeologisch Adviesbureau	Archeologisch: booronderzoek	2000
24541	Bureau Interdisciplinaire Landschapsanalyse	Archeologisch: booronderzoek	2007
34286	Bureau Interdisciplinaire Landschapsanalyse	Archeologisch: booronderzoek	2009
35932	Archaeological Research en Consultancy	Archeologisch: booronderzoek	1905
36246	Bureau Interdisciplinaire Landschapsanalyse	Archeologisch: proefsleuven	2009
37524	RAAP Archeologisch Adviesbureau	Archeologisch: inspectie	2009
44290	Econsultancy BV	Archeologisch: bureauonderzoek	2010
44293	Econsultancy BV	Archeologisch: bureauonderzoek	2010
44299	Econsultancy BV	Archeologisch: bureauonderzoek	2010
46085	Oranjewoud BV	Archeologisch: booronderzoek	2011
56913	Econsultancy BV	Archeologisch: bureauonderzoek	2013
56914	Econsultancy BV	Archeologisch: booronderzoek	2013

Tabel 3. Eerder uitgevoerde onderzoeken binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS).

3.2 Ondergrondse bouwhistorische waarden

Binnen het plangebied worden geen ondergrondse bouwhistorische waarden verwacht.¹⁰

⁹ Van der Haar en Sophie, 2011.

¹⁰ www.atlasleefomgeving.nl

4 Archeologische verwachting

4.1 Bestaande verwachtingskaarten

IKAW

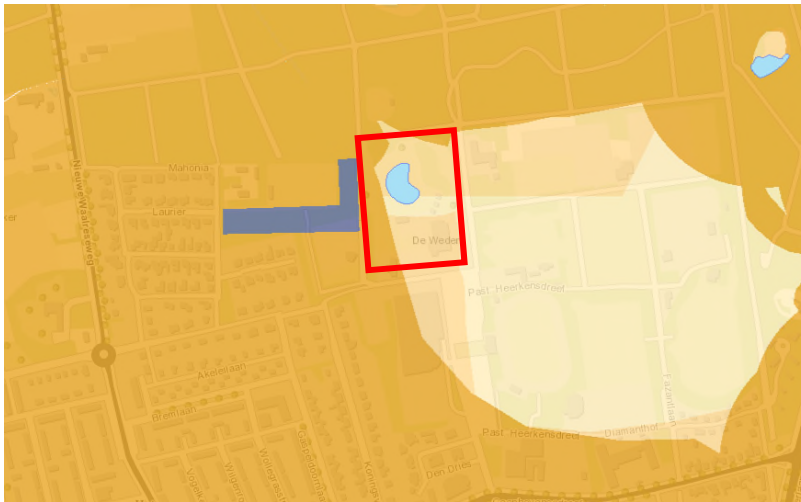
De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is een door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed opgestelde kaart waarop aan de hand van eerder gedane archeologische waarnemingen en de bodemkundige gegevens is aangegeven wat de kans is in een bepaald gebied archeologie aan te treffen: laag, middelhoog of hoog. In het onderhavig plangebied is de verwachting in het noorden middelhoog. In het zuidelijk deel is geen verwachting gekarteerd door de ligging binnen de bebouwde kom. Zoals de naam al aangeeft gaat het hier - vanwege schaal en extrapolatie - slechts om een ruwe indicatie. De gemeente zelf heeft een verwachtingskaart opgesteld (zie hieronder).

Provinciale verwachtingskaart

Op de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Noord-Brabant ligt het plangebied niet binnen een archeologisch of cultuurhistorisch landschap.¹¹

Gemeentelijke verwachtingskaart

Op de erfgoedkaart die is vervaardigd door negen gemeenten in de Kempen, waaronder Valkenswaard, ligt het plangebied in een zone met een lage, middelhoge en hoge verwachting (zie Afbeelding 5).

Afbeelding 5: Detail van de beleidskaart van de Erfgoedkaart Kempengemeenten met in rood kader ligging het plangebied Zwembad de Wedert te Valkenswaard (donkergeel = hoge verwachting, geel = middelhoge verwachting, lichtgeel = lage verwachting, bron: www.atlas.odzob.nl).

4.2 Gespecificeerde archeologische verwachting

Voor het plangebied is op basis van bovenstaande gegevens een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Datering

Er worden voornamelijk resten vanaf de bronstijd tot heden binnen het plangebied verwacht. Eerdere resten kunnen niet worden uitgesloten, maar worden door het gebruik van het gebied in het verleden (landbouwgrond en bosbouw) niet meer in situ verwacht.

¹¹ www.atlasbrabant.nl

Complexiteit

In het plangebied kunnen nederzettingsresten worden aangetroffen. Daarnaast kan sprake zijn van begravingen (urnenveld) en akkerlagen. Eventueel kunnen vuursteenstrooiingen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen worden aangetroffen.

Omvang

De omvang van eventuele vindplaatsen varieert, van puntvondsten tot oppervlakten die de begrenzing van het plangebied ruimschoots overschrijden.

Diepteligging

Archeologische resten worden direct onder de bouwvoor verwacht.

Locatie

Eventuele resten kunnen in het gehele plangebied worden aangetroffen, tenzij er voor de aanleg van zwembaden al diep vergraven is..

Uiterlijke kenmerken

Nederzettingen/huisplaatsen: paalgaten (huizen, spiekers, opstallen, schuren), greppels, waterputten met houten beschoeiingen, afvalkuilen, leemlagen, mestlagen en/of andere ophogingslagen, keramiek (tot en met de ijzertijd handgevormd, vanaf de Romeinse tijd ook gedraaid aardewerk), metaal, glas, afval etc. In de Romeinse tijd en de middeleeuwen/nieuwe tijd ook stenen funderingen. Daarnaast wordt (verbrand) bot en metaal verwacht. In diepe grondsporen, zoals greppels en waterputten, kan ook hout en ander organisch materiaal worden aangetroffen.

Grafvelden: kringgreppels, crematiegraven, (verbrand) bot, aardewerk, metaal.

Verder kunnen vuurstenen artefacten worden aangetroffen. Die kunnen samenhangen met (jacht)kampjes uit het laat paleolithicum of mesolithicum.

Mogelijke verstoringen

Aangezien er in het plangebied vanaf de twintigste eeuw ontgonnen is voor bosbouw en akkerbouw en vervolgens is ingericht als recreatieterrein is de kans groot op verstoringen in het oorspronkelijke profiel. Zeker ter plaatse van de zwembaden is geen intact bodemprofiel meer aanwezig. In hoeverre zandafgravingen in het plangebied hebben plaatsgevonden is niet bekend.

5 Conclusies en advies

5.1 Conclusies

Op basis van het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied een verwachting kent op het aantreffen van archeologische resten vanaf met name de bronstijd, hoewel oudere resten niet uitgesloten kunnen worden. Aangezien direct ten westen van het plangebied een urnenveld ligt, zijn resten uit deze periode aannemelijk. Echter, het plangebied is vanaf de twintigste eeuw ontgonnen voor bosbouw en akkerbouw en vervolgens ingericht als recreatieterrein (onder andere zwembaden). Tevens maakt het deel uit van een gebied waar zandafgravingen hebben plaatsgevonden. Hierdoor is de kans groot op verstoringen in het oorspronkelijke bodemprofiel. Het is op basis van het bureauonderzoek moeilijk in te schatten hoe groot de bodemverstoringen in het plangebied zijn. Ter plekke van de zwembaden wordt in ieder geval geen intact bodemprofiel meer verwacht.

5.2 (Selectie)advies

Geadviseerd wordt om in eerste instantie een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen verkennende fase uit te voeren. Op deze wijze kan de bodemopbouw binnen het gebied in kaart worden gebracht. Daarnaast wordt inzichtelijk in hoeverre de aanleg van het recreatieterrein, eventuele zandafgravingen en de ontginning de bodemopbouw heeft verstoord.

Voor het inventariserend veldonderzoek zijn twee mogelijkheden. Het booronderzoek kan op die plaatsen worden uitgevoerd waar daadwerkelijk bodemingrepen gaan plaatsvinden (te weten de sporthal in het zuidelijk deel van het plangebied). De dubbelbestemming archeologie blijft dan voor de delen die niet onderzocht zijn gehandhaafd. Er kan ook gekozen worden om het gehele plangebied te onderzoeken. Het voordeel is dat wanneer er geen archeologische verwachting meer is, door bijvoorbeeld grootschalige bodemverstoringen, de dubbelbestemming in het gewijzigde bestemmingsplan niet meer opgenomen te worden.

Antea Group
Oosterhout, juni 2015

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Barends et. al., 1986: *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Berendsen, H.J.A. 2004 (4^e druk): *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Berkel, G. van en K. Samplonius. 2006: *Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie*. Het Spectrum, Houten.

Brunsting, H., G.J. Verwers, 1975: Het urnenveld bij Valkenswaard, Prov. Noord-Brabant, in: *Analecta preahistorica Leidensia VIII*, 53-77, Leiden.

Haar, van der L., G. Sophie, 2011: *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennde boringen) plangebied Geenhovensedreef 20-22, Valkenswaard (Noord-Brabant)*, Heerenveen.

Kaarten

Bodemkaart van Nederland, 1:50000, STIBOKA, kaartblad
Grote Historische Atlas (1830-1855), Wolters Noordhoff, Groningen
Minuutplan ca. 1830 (<http://www.watwaswaar.nl>)
Topografische kaart 1:25000 (<http://kadata.kadaster.nl>)
Topografisch-militaire kaarten 1879, 1900 (www.watwaswaar.nl)

Internet

www.watwaswaar.nl
www.atlas.odzob.nl
www.atlasleefomgeving.nl
www.atlasbrabant.nl
www.valkenswaard.nl

Bijlage 1: Archeologische perioden

Bijlage 1: Archeologische perioden

Als bijlage op de resultaten en verzamelde gegevens wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewoners-geschiedenis in Nederland geschetst.

Gedurende het **paleolithicum** (300.000-8800 voor Chr.) hebben moderne mensen (*homo sapiens*) onze streken tijdens de warmere perioden wel bezocht, doch sporen uit deze periode zijn zeldzaam en vaak door latere omstandigheden verstoord. De mensen trokken als jager-verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. De verschillende groepen jager-verzamelaars exploiteerden kleine territoria, maar verbleven, afhankelijk van het seizoen, steeds op andere locaties.

In het **mesolithicum** (8800-4900 voor Chr.) zette aan het begin van het Holoceen een langdurige klimaatsverbetering in. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor geleidelijk een bosvegetatie tot ontwikkeling kwam en de variatie in flora en fauna toenam. Ook in deze periode trokken de mensen als jager-verzamelaars rond. Voorwerpen uit deze periode bestaan voornamelijk uit voor de jacht ontworpen vuurstenen spitsjes.

De hierop volgende periode, het **neolithicum** (5300-2000 voor Chr.), wordt gekenmerkt door een overschakeling van jager-verzamelaars naar sedentaire bewoners, met een volledig agrarische levenswijze. Deze omwenteling ging gepaard met een aantal technische en sociale vernieuwingen, zoals huizen, geslepen bijlen en het gebruik van aardewerk. Door de productie van overschot kon de bevolking gaan groeien en die bevolkingsgroei had tot gevolg dat de samenleving steeds complexer werd. Uit het neolithicum zijn verschillende grafmonumenten bekend, zoals hunebedden en grafheuvels.

Het begin van de **bronstijd** (2000-800 voor Chr.) valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen, zoals bijlen. Het gebruik van vuursteen was hiermee niet direct afgelopen. Vuursteenmateriaal uit de bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Het aardewerk is over het algemeen zeldzaam. De grafheuveltraditie die tijdens het neolithicum haar intrede deed werd in eerste instantie voortgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, eventueel omgeven door een greppel.

In de **ijzertijd** (800-12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. Ten opzichte van de bronstijd traden er in de aardewerktraditie en in het gebruik van vuursteen geen radicale veranderingen op. De mensen woonden in verspreid liggende hoeven of in nederzettingen van enkele huizen. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen (*celtic fields*). In deze periode werden de kleigebieden ook in gebruik genomen door mensen afkomstig van de zandgebieden. Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand. Er zijn zogenaamde vorstengraven bekend in Zuid-Nederland, maar de meeste begravingen vonden plaats in urnenvelden.

Met de **Romeinse tijd** (12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als rijksgrens van het Romeinse Rijk ingesteld. Ter controle van deze zogenaamde *limes* werden langs de Rijn *castella* (militaire forten) gebouwd. De inheems leefwijze handhaafde zich wel, ook al werd de invloed van de Romeinen steeds duidelijker in soorten aardewerk (o.a. gedraaid) en een betere infrastructuur. Onder meer ten gevolge van invallen van Germaanse stammen ontstond er instabiliteit wat uiteindelijk leidde tot het instorten van de grensverdediging langs de Rijn.

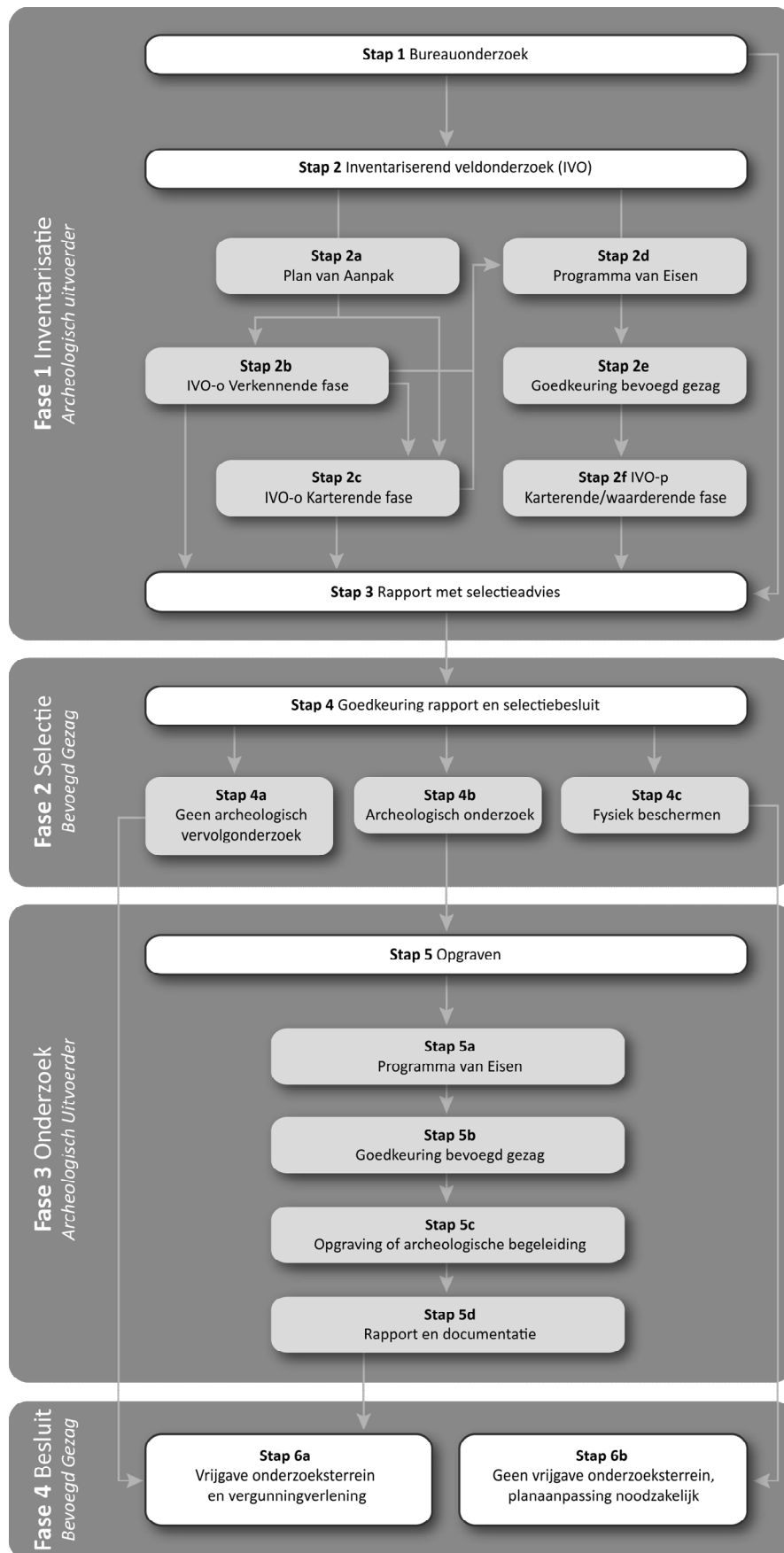
Over de **middeleeuwen** (450-1500 na Chr.), en met name de vroege middeleeuwen (450-1000 na Chr.), zijn nog veel zaken onbekend. Archeologische overblijfselen zijn betrekkelijk schaars. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinen in handen gekomen van regionale en lokale hoofdliden. Vanaf de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is een toenemende feodalisering zichtbaar. Door bevolkingsgroei en gunstige klimatologische omstandigheden werd in deze periode een begin gemaakt met het ontginnen van bos, heide en veen. Veel van onze huidige steden en dorpen dateren uit deze periode.

De hierop volgende periode 1500 – heden wordt aangeduid als **nieuwe tijd**.

Bijlage 2: Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

- schematisch overzicht AMZ
- verklarende woordenlijst AMZ

Schema Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Verklarende woordenlijst Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Archeologische begeleiding (STAP 5c)

Een archeologische begeleiding wordt uitgevoerd wanneer proefsleuven of en opgraving niet mogelijk zijn door bijvoorbeeld civieltechnische beperkingen.

Archeologische indicatoren

Hiermee worden aanwijzingen in de bodem bedoeld die duiden op menselijke activiteiten in het verleden, zoals aardewerkscherven, houtskool, botmateriaal, vondstlagen, etc.

Archis

Archeologisch informatiesysteem voor Nederland. Een digitale databank met gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen.

Bureauonderzoek (STAP 1)

Het bureauonderzoek is een rapportage waarin een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel wordt opgesteld aan de hand van geomorfologische en bodemkaarten, de Archeologische Monumentenkaart (AMK), het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS), historische kaarten en archeologische publicaties.

Fysiek beschermen (STAP 4c)

De archeologische resten blijven in de bodem behouden door bijvoorbeeld planaanpassingen.

Geofysisch onderzoek

Meetapparatuur brengt archeologische verschijnselen in de bodem driedimensionaal in kaart zonder te boren of te graven. Dit kan bijvoorbeeld door radar-, weerstandsonderzoek of elektromagnetische metingen.

Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Dit model geeft op detailniveau voor het plangebied aan wat aan archeologische vindplaatsen aanwezig kan zijn. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt bepaald of een inventariserend veldonderzoek nodig is en wat de juiste methode is om eventueel aanwezige archeologische resten aan te tonen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) (STAP 2)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek worden archeologische waarden in het veld geïnventariseerd en gedocumenteerd. Waar is wat in de bodem aanwezig? De inventarisatie kan bestaan uit een inventariserend veldonderzoek-overig (door middel van een booronderzoek, veldkartering en/of geofysisch onderzoek) en/of een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. Wat de beste methode is, hangt sterk af van de omstandigheden en de aard van de vindplaats.

Inventariserend veldonderzoek - overig (IVO-o) (STAP 2b of 2c)

Bij een Inventariserend veldonderzoek - overig door middel van boringen (IVO-o) worden boringen gezet door middel van een handboor of guts.

Inventariserend veldonderzoek - proefsleuven (IVO-p) (STAP 2f)

Proefsleuven zijn lange sleuven van twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar aanwijzingen zijn voor het aantreffen van archeologische vindplaatsen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Verkennende fase (STAP 2b)

Wanneer bij het bureauonderzoek onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om een gespecificeerd verwachtingsmodel op te stellen, wordt een inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd. In deze fase wordt onderzocht of de bodem nog intact is, wat de bodemopbouw is en hoe deze invloed heeft gehad op de locatiekeuze van de mens in het verleden. Het onderzoek is bedoeld om kansarme zones om archeologische resten aan te treffen uit te sluiten en kansrijke zones te selecteren voor vervolgonderzoek. Een verkennend onderzoek kent een relatief lage onderzoeksintensiteit en wordt meestal uitgevoerd door middel van boringen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Karterende fase (STAP 2c of 2f)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek - karterende fase wordt het plangebied systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische sporen en/of vondsten. De intensiteit van onderzoek is groter dan in de verkennende fase, bijvoorbeeld door een groter aantal boringen per hectare of door het aanleggen van proefsleuven.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Waarderende fase (STAP 2f)

Tijdens de waarderende fase wordt aangegeven of de aangetroffen archeologische vindplaatsen behoudenswaardig zijn. Dat betekent dat de aard, omvang, datering, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats(en) wordt vastgesteld. Wanneer de waardering van de archeologische resten laag is, hoeft geen verder archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd. Het plangebied wordt 'vrijgegeven'. Wanneer de resten behoudenswaardig zijn, wordt in eerste instantie behoud in situ (ter plekke in de bodem) nagestreefd. Wanneer dit door de voorgenomen ontwikkelingen niet mogelijk is, wordt vervolgonderzoek uitgevoerd in de vorm van een opgraving of archeologische begeleiding. Vaak wordt deze fase gecombineerd uitgevoerd met het inventariserend veldonderzoek karterende fase.

Opgraving (STAP 5c)

Wanneer door de toekomstige ontwikkelingen aanwezige archeologische resten in de bodem niet behouden kunnen worden, wordt een opgraving uitgevoerd. Tijdens de opgraving worden archeologische resten gedocumenteerd, gefotografeerd en bestudeerd. Hierdoor wordt informatie over het verleden zo goed mogelijk vastgelegd en behouden.

Plan van Aanpak (PvA) (STAP 2a)

Voor een booronderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) noodzakelijk. Het PvA beschrijft hoe het veldwerk wordt uitgevoerd en uitgewerkt.

Programma van Eisen (PvE) (STAP 2d of 5a)

Voor het uitvoeren van een inventariserend veldonderzoek - proefsleuven, archeologische begeleiding of opgraving is een Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk. Het PvE beschrijft het doel, vraagstelling en uitvoeringsmethode van het archeologisch onderzoek. Dit document wordt beschouwd als basisdocument voor archeologisch veldonderzoek waarmee de inhoudelijke kwaliteit gewaarborgd wordt. Het PvE wordt goedgekeurd door het bevoegd gezag (gemeente, provincie of het rijk).

Quickscan

In een quickscan wordt geïnventariseerd of en waar archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd.

Selectieadvies (STAP 3)

In het selectieadvies wordt op archeologisch inhoudelijke argumenten het advies gegeven welke delen van het plangebied vrijgegeven kunnen worden voor verdere ontwikkeling en welke delen behouden of opgegraven moeten worden.

Selectiebesluit (STAP 4)

De bevoegde overheid (gemeente, provincie of soms het rijk) geeft op basis van het selectieadvies aan welke maatregelen genomen worden. De bevoegde overheid kan van het selectieadvies afwijken indien zij dat nodig acht.

Veldkartering

Bij een veldkartering wordt het plangebied systematisch belopen om archeologische oppervlaktevondsten te verzamelen.

Kaartenbijlage

